

Cross-border cooperation between universities at external European Union borders and its contribution to European neighbourhood policy

Horga, Ioan; Brie, Mircea

Veröffentlichungsversion / Published Version

Sammelwerksbeitrag / collection article

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:

Horga, I., & Brie, M. (2008). Cross-border cooperation between universities at external European Union borders and its contribution to European neighbourhood policy. In S. Şipoş, M. Brie, F. Sfrengu, & I. Gumenâi (Eds.), *Frontierele spațiului românesc în context European* (pp. 440-459). Oradea: Ed. Univ. din Oradea. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-329691>

Nutzungsbedingungen:

Dieser Text wird unter einer CC BY Lizenz (Namensnennung) zur Verfügung gestellt. Nähere Auskünfte zu den CC-Lizenzen finden Sie hier: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.de>

Terms of use:

This document is made available under a CC BY Licence (Attribution). For more information see: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

Cooperarea inter-universitară la frontierele externe ale Uniunii Europene și contribuția la politica europeană de vecinătate

Ioan HORGA, Mircea BRIE

Cross-border Cooperation between Universities at External European Union Borders and its contribution to European Neighbourhood Policy

Abstract: The European continent, under the urge of the events generated by the process of building Europe that has led to an enlargement of the external European Union borders towards the east, undergoes a process of alteration. No matter on which side of the EU border they may be, the citizens of the European countries are entitled to enjoy the fruit of welfare, security and freedom. The development of a coherent neighbourhood policy in Brussels becomes an imperative resulting from the need for communication and cooperation amongst people and countries.

No matter the view on the European Union external border, the dialogue on all levels of the society through the means of inter-university cooperation is a factor providing the communication needed for good neighbourhood. Thus, the stiff borders fade away. By setting up a university network comprising both partners from within and outside the European Union, a bond is established over the external border of the community. From this point of view, inter-university cooperation at the external borders of the European community turns into a promoter of good neighbourhood values.

Cuvinte cheie: frontieră, universitate, vecinătate, dialog, cooperare, parteneriat

Într-o Europă aflată într-un proces de schimbare generată de mecanismul construcției europene rolul deținut de către instituțiile culturale și de învățământ devine tot mai important în crearea unor „modele” și tipare care să ilustreze fizionomia cetățeanului comunitar. Un loc aparte în această ecuație îl ocupă universitățile. În particular, o însemnătate capătă fenomenul cooperării dintre universități în spațiul și arealul de frontieră al Uniunii Europene. Asta, în primul rând datorită capacității deosebite de transmitere peste frontierele, efemere de altfel, a valorilor pe care universitățile europene le promovează. Sub acest raport, cooperarea inter-universitară la frontierele externe ale comunității europene se transformă într-un motor de promovare a valorilor bunei vecinătăți. Logica unei asemenea aserțiuni izvorăște din rolul atribuit universităților în procesul de construcție a identității europene. „Europa de mâine se construiește și prin contribuția universității” a ținut să sublinieze rectorul Universității Spienza din Roma, profesorul Renato Guarini cu prilejul întâlnirii europene a profesorilor universitari și a rectorilor desfășurată la Roma în vara anului 2007¹. Una din concluziile acestei întâlniri a fost aceea că „Europa are nevoie de universități puternice, pentru a deveni puternică”².

În vederea unei mai bune înțelegeri a contribuțiilor pe care și le aduc universitățile europene în promovarea bunei vecinătăți propunem o dezbatere asupra conceptului de frontieră externă. O asemenea dezbatere ar putea facilita încercarea

¹ La această întâlnire, prilejuită de aniversarea a 50 de ani de la Tratatul de la Roma, au participat 120 de rectori și peste 2500 de profesori universitari din întreaga Europă.

² <http://www.spiruharet.ro/cotidianul.pdf>

noastră de a descoperi mecanismele de funcționare și de realizarea a cooperării inter-universitare din arealul frontalier. Apoi, nu în ultimul rând în atenția noastră stau diversele asociații universitare din regiunea frontierelor fizico-geografice ale Uniunii Europene, rolul și perspectivele acestora.

1. Conceptul de frontieră externă a Uniunii Europene

O dezbatere asupra frontierelor externe ale comunității europene poate fi făcută în condițiile unei abordări complexe care să surprindă deopotrivă punctul de vedere oficial al organizației, cât și cel al diverselor concepte cuprinse în literatura de specialitate.

1.1. Frontierele externe în viziunea documentelor oficiale ale Uniunii Europene

Încă de la începutul demersului nostru se impune a se face precizarea că în dezbateră noastră intră două categorii de spații frontaliere considerate externe: primul rezultă din limitele geografice ale Uniunii Europene, iar cel de-al doilea din extinderea teritorială a Acordului de Implementare a Sistemului Schengen. Sub raportul dublei abordării, perspectiva dezbaterii asupra frontierei externe este dirijată de către norme juridice clare. De altfel, regimul juridic comunitar al frontierei este conferit de: „totalitatea normelor juridice adoptate de membrii unei comunități de state cu privire la accesul, șederea cetățenilor unui alt stat (fie membru sau nu al comunității), cu privire la trecerea peste frontierele interne sau externe a persoanelor, mijloacelor de transport, bunurilor și mărfurilor precum și reglementările comune referitoare la administrarea frontierelor, atât interne cât și externe”³.

Frontiera, definită conform *Dictionnaire de géographie*⁴ ca o „limită ce separă două zone, două state”, o ruptură „între două moduri de organizare a spațiului, între rețele de comunicații, între societăți adesea diferite și câteodată antagonice”⁵, reprezintă „interfața discontinuităților teritoriale”⁶. Frontierele marchează limitele jurisprudenței, suveranității și sistemului politic. Ele pot îndeplini astfel rolul unor linii de demarcație, a unor „bariere” sau a unor „borne”. Pe de altă parte, ele marchează tipologia construcției politice. Relația frontieră-sistem politic este surprinsă interesant de către Jean-Baptiste Haurguindéguy, care vede „la frontière comme limite du politique” și „le politique coome limite de la frontière”⁷.

Din perspectiva comunitară, frontiera externă a Uniunii Europene reprezintă limitele geografice fixate prin acordurile și tratatele comunitare. Din perspectiva Acordului Schengen, frontierele externe sunt definite ca fiind: „frontiera terestră și maritimă, precum și aeroporturile și porturile maritime ale Părților Contractante, dacă

³ Vasile M. Ciocan, *Bună vecinătate și regimuri frontaliere din perspectivă europeană*, Editura Cogito, Oradea, 2002, p. 88

⁴ P. Baud, S. Bourgeat, *Dictionnaire de géographie*, Hatier, Paris, 1995

⁵ Apud Gabriel Wackermann, *Les frontières dans monde en mouvement*, Ellipses, Paris, 2003, p. 11

⁶ *Ibidem*, p. 10

⁷ Jean-Baptiste Haurguindéguy, *La frontière en Europe: un territoire? Coopération transfrontalière franco-espagnole*, L'Harmattan, Paris, 2007, p. 154

nu sunt frontiere interne”⁸. „Prin derogare de la definiția frontierelor interne, ... aeroporturile sunt considerate frontiere externe pentru zborurile interne”⁹. Trecerea acestor frontiere poate fi făcută, în principiu „numai la punctele de trecere a frontierei și potrivit orarului de funcționare al acestora”¹⁰. De altfel, noile tratate europene țin să accentueze și să reglementeze principiile libertăților individuale, între care libera circulație a persoanelor ocupă un loc aparte. Dispozițiile finale ale Tratatului asupra funcționării Uniunii Europene, reglementat după reforma de la Lisabona a vechii „constituții europene”, surprind, în ciuda abrogării articolului 67 din textul vechiului tratat¹¹, de o manieră foarte clară faptul că Uniunea constituie un spațiu al libertății, al securității și justiției¹². Pentru obținerea acestor standarde și, totodată, pentru garantarea drepturilor cetățenești s-a instituit obligativitatea protejării și strictului control al frontierelor exterioare. De altfel, toate protocoalele asupra relațiilor externe ce fac referiri la frontierele externe prevăd „necesitatea pentru statele membre de a asigura controlul efectiv la frontierele lor exterioare”¹³.

Perspectiva comunitară asupra relațiilor externe are în vedere drept suport și punct de plecare *politica europeană de vecinătate* ale cărei rezultate au fost remarcate de către Comisia Europeană ca fiind pozitive¹⁴. Într-o asemenea construcție comunitară, atât între membri, cât și în relația directă de vecinătate la frontierele externe, trebuie să se pună accent pe dialogul și cooperarea constructivă între toate părțile implicate. Un rol aparte căpătând în această ecuație promovarea educației și a capitalului uman prin diversele programe finanțate și susținute de către Uniunea Europeană, între care amintim parteneriatele prin intermediul programului TEMPUS, dar și convergența cu procesul Bologna și agenda de la Lisabona¹⁵.

1.2. Frontierele externe în viziunea literaturii de specialitate

Frontierele externe cunosc în literatura de specialitate o diversă și interesantă abordare conceptuală. Fără pretenția de a epuiza prezentarea întregii liste a punctelor de vedere exprimate, ne propunem cu această ocazie să evidențiem câteva dintre dezbaterile, care, în contextul prezentei teme de cercetare, pot căpăta și imprima

⁸ *Convenția din 19/06/1990*, publicată în Broșură nr. 0 din 19/06/1990 de aplicare a acordului de la Schengen din 14 iunie 1985 privind eliminarea graduală a controalelor la frontierele comune, Schengen, 19 iunie 1990, art. 1

⁹ *Ibidem*, art. 4, paragraful 4

¹⁰ *Ibidem*, art. 3, paragraful 1

¹¹ Textul *Tratatului de instituire a unei Constituții pentru Europa*, titlul V, capitolul 1, surprinde în articolele 67-76 *Dispozițiile generale ale Spațiului de libertate, de securitate și de justiție*. A se vedea textul tratatului constituțional în Marianne Dony, *Après la réforme de Lisbonne. Les nouveaux européens*, Bruxelles, 2008, p. 35-164

¹² *Charte des droits fondamentaux de l'Union proclamée le 12 décembre 2007*, cap. II, art. 6-19. Apud Marianne Dony, *op. cit.*, p. 270-277

¹³ O asemenea formulare găsim și în *Protocolul asupra relațiilor ale statele membre cu privire la trecerea frontierelor exterioare* (1997), anexat *Tratatului asupra funcționării Uniunii Europene*. Apud Marianne Dony, *op. cit.*, p. 235

¹⁴ A se vedea *Communication de la Commission. Une politique européenne de voisinage vigoureuse*, Bruxelles, 05/12/2007, COM(2007) 744 final

¹⁵ *Ibidem*, p. 9

substanța și complexitatea unei analize profunde. Selectăm, prin urmare, doar câteva dintre dezbatările conceptuale, la care unii analiști din domeniu fac trimiteri.

a. Frontiera și conceptul „open-close”

O asemenea viziune asupra frontierei s-a născut fără îndoială din nevoia caracterizării anumitor tipologii frontaliere. O astfel de abordare conceptuală poate fi făcută și atunci când se încearcă a se caracteriza spațiul european contemporan. Conceptul capătă substanță tocmai într-o asemenea construcție comunitară în care identitățile regionale sau sectoriale, oricare ar fi formele acestora, sunt încă foarte puternice.

Un interesant studiu asupra acestui subiect, intitulat *Border in Charging Europe: Dynamics of Openness and Closure*¹⁶, publică Gerard Delanty, profesor de sociologie la Universitatea din Liverpool. Acest studiu pleacă de la premisă că societățile sunt organizate spațial prin diverse delimitări „frontaliere”. Fiecare spațiu, din această perspectivă, poate fi caracterizat, ca fiind deschis sau închis, funcție de tipologia frontierei care îl delimitează. Fabienne Maron vorbește despre „frontières barrières” (caracterizate de restricții și impunerea vizei de trecere) pentru a desemna opusul tipului „frontières ouvertes”, a căror trecere este autorizată fără restricții¹⁷. Toate acestea însă, în contextul noilor mutații geopolitice din spațiul european, capătă o nouă semnificație sub presiunea transformărilor generate de procesul integrării europene. Vechile frontiere dispar lăsând locul unor noi structuri frontaliere născute din noi concepte și abordări asupra delimitărilor mai mult sau mai puțin spațiale.

Numeroasele frontiere politice tind să-și diminueze importanța până la dispariție. Vechile frontiere devin cu trecerea timpului doar niște „simboluri ale singularității, ale independenței”¹⁸. În același timp frontierele culturale, de exemplu, capătă o funcționalitate tot mai vizibilă. Abordarea nu este doar una internă, caz în care se identifică subcomponente culturale specifice spațiului european, ci și una ce caracterizează sistemul de guvernare extern al Uniunii Europene. O asemenea frontieră culturală face clar distincția între Europa și non-Europa. Dincolo de o asemenea teorie, care ar accentua și mai tare scepticismul asupra anumitor proiecte de extindere viitoare a Uniunii Europene, putem remarca utilitatea dezbaterii în ceea ce privește chestiunea frontierelor reale ale Europei, pe care analiștii au ridicat-o secole de-a rândul.

Perspectiva culturală naște discuții pe seama noțiunii unității civilizației europene, dar și pe seama relației dintre geografie și cultură. Poate fi Europa separată de Asia de exemplu ca urmare a criteriului cultural de delimitare? Profesorul Delanty ia în discuție conceptul de Europă creștină, dar și acela de Europă moștenitoare a civilizației romane și grecești¹⁹. Dincolo de linia de demarcație geografică, tectonică, a celor două continente, este în măsură cultura europeană să impună noi frontiere? Este o

¹⁶ Gerard Delanty, *Border in Charging Europe: Dynamics of Openness and Closure*, în *Eurolimes*, vol. I, *Europe and Its Borders: Historical Perspective* (în continuare *Eurolimes*, vol. I), Editura Ioan Horga, Sorin Sipos, Institutul de Studii Euroregionale, Oradea, 2006, p. 46-58

¹⁷ Fabienne Maron, *Les nouvelles frontières de l'Europe: repenser les concepts*, în *Eurolimes*, vol. 4, *Europe from Exclusive Borders to Inclusive Frontiers* (în continuare *Eurolimes*, vol. 4), Editura Gerard Delanty, Dana Pantea, Karoly Teperics, Institutul de Studii Euroregionale, Oradea, 2007, p. 115

¹⁸ Eriq Banus, *Images of openness – Images of closeness*, în *Eurolimes*, vol. 4, p. 139

¹⁹ Gerard Delanty, *op. cit.*, p. 46

întrebare la care analiștii europeni răspund foarte diferit. Viziunile sunt puternic marcate de subiectivismul geopolitic actual. La fel, în evul mediu Europa se limita la occidentul catolic, net separat de islamismul aflat în expansiune. Petru cel Mare, prin eforturile sale, include Rusia în sistemul diplomatic european. Europa, ca și concept se extinde. Pentru prima dată, în 1716, în *Almanach royal*, publicat în Franța, au fost puse figurile Romanovilor pe lista familiilor monarhilor europeni, situație datorată fără nici o îndoială alinierii, intrării Rusiei, alături de celelalte puteri, în cercul sistemului diplomatic european²⁰. În prejma anului 1715 poziția Imperiului Otoman era asemănătoare din multe puncte de vedere cu aceea a Rusiei. Intrarea sa pe scena diplomatică europeană s-a produs la finele secolului al XV-lea. De altfel, această intrare a turcilor în sistemul relațiilor dintre statele europene s-a datorat în mare parte rivalităților dintre Franța și Habsburgi²¹. Cu toate acestea Imperiul Otoman nu s-a manifestat ca un stat european și nu a făcut niciodată, pe parcursul secolului al XVIII-lea, parte integrantă din sistemul diplomatic european. Spațiul european pentru Napoleon însemna „Europa franceză”, concepută ca un spațiu ale cărui frontiere trebuiau să se fixeze în urma presiunilor exercitate asupra Imperiului Otoman²². Exemplele pot continua până în contemporaneitate. Dincolo de toate acestea, ipoteza frontierelor culturale impune anumite delimitări, pe care, voit sau nu, ni le asumăm adesea.

Fără a ne propune trasăm asemenea frontiere ale spațiului european, precizăm faptul că dezbateră noastră impune mai degrabă o caracterizare asupra identității europene, ca o noțiune spațială protejată asemenea unei fortărețe. Este Europa sub acest raport, nu doar politic, ci și cultural, un spațiu ce impune frontiere externe, clar delimitate teritorial? Urmărind evoluția în timp a procesului de construcție europeană putem să conchidem prin a răspunde acestei întrebări prin simplul fapt că în Uniunea europeană frontierele externe sunt tot mai importante (tot mai închise!), iar cele interne devin mai mult formale decât reale (tot mai deschise!). Europa văzută ca și „fortăreață” este așadar tot mai deschisă, mai „ospitalieră”, din perspectiva membrilor săi, și tot mai închisă, mai securizată frontalier și mai puțin permisivă, din perspectiva restului lumii. Într-o asemenea construcție putem identifica, nu doar avantajele nivelului înalt al democrației și bunăstării de care se pot bucura cetățenii comunitari, ci și exclusivismul impus celorlalți prin închiderea fortăreței. Europa începe, în urma înlăturării barierelor interne, să devină așadar un supratat, care reinventează frontiera „hard” ce protejează state și oameni asociați politic, excluzându-i de ceilalți care nu au beneficiat de asemenea decizii politice. Devin în acest context frontierele externe ale comunității expresii ale frontierei statului național? Este o chestiune dificilă, care impune dezbateri nu doar asupra caracterului și tipologiei frontierei, ci și asupra altor aspecte introduse de faptul că Uniunea nu are o frontieră din interiorul căruia să se vadă exteriorul. Există numeroase teritorii, care din punct de vedere geografic sunt cuprinse în „interiorul” comunității, dar care nu fac parte din Uniunea Europeană. Încercarea de a trasa frontiera comunitară, care să separe (fizic!) „europenii” de „non-europenii” devine așadar imposibilă din perspectiva culturală. Moștenirile istorice, chiar și cele recente, de după războiul rece, impun nu doar frontiere, ci și bariere reale peste care, din

²⁰ Matthew Anderson, *L'Europe au XVIIIe siècle 1713-1783*, Paris, 1968, p. 156

²¹ *Ibidem*, p. 157

²² Gerard Delanty, *op. cit.*, p. 46

perspectiva deciziilor politice, nu se poate trece. Frontierele rămân închise, indiferent de moștenirea culturală. Pe de altă parte, procesul de conturare al frontierelor externe nu poate fi finalizat. Plecând de la o astfel de remarcă, în prezent în afara frontierelor sunt persoane și state care în viitor vor face parte din „interior”. Frontiera hard a cărei construcție este tot mai clară exclude așadar europeni, nu doar non-europeni. Frontiera europeană este prin urmare deschisă sau închisă, funcție de interesele politice exclusiviste și mai puțin dintr-o eventuală perspectivă culturală. Plecând de la o asemenea remarcă, discursurile politicianiste, ce aduc motivații ce țin de moștenirea culturală europeană în fața integrării europene a unor state precum Turcia, sunt simple acțiuni populiste. Decizia este una politică, iar clubul unul exclusivist. „Europe is and should remain a house with many rooms, rather than a culturally and racially exclusive club”²³. Comunitatea europeană divine astfel un teritoriu închis pe baze politice, dar cu motivații de natură identitare.

b. Frontiera și conceptul „inclusive-exclusive”

Dezbaterile asupra frontierelor actuale ale Europei au căpătat adesea imaginea unor polemici cu privire la locul, rolul, forma sau consistența acestora. Kalypso Nicolaidis consideră că *Eurolimes* este „un paradigme qui lie l'integration a l'interieur et a l'exterieur, les liens intercultureles, interethatiques et interclasses tisses au sein de l'Union d'aujourd'hui et les liens inter-Etats tisses avec ses nouveaux membres potentials”²⁴. Definierea acestei paradigme, dincolo de imaginea frontierelor statelor naționale, este făcută în studiul *Why Eurolimes?*²⁵. În aceeași accepțiune, paradigma *Eurolimes* desemnează, potrivit mai multor cercetători din domeniu, ceea ce se înțelege prin „inclusive frontier”²⁶, respectiv frontierele spre care tinde construcția europeană. Ideea centrală în acest proces de integrare nu este aceea de a crea bariere ci de a le estompa. Din această perspectivă, frontierele interne devin tot mai *inclusive*, tot mai puțin vizibile. Securizarea și controlul traficului frontalier se transferă asupra frontierei externe, care, dacă ar fi să respectăm logica de mai sus, devin tot mai *exclusive*, tot mai restrictive. O asemenea teorie este valabilă până la un punct. Frontierele interne nu devin pur și simplu mai deschise, mai *inclusive*²⁷, există un proces integrator ce se desfășoară în etape. Pe de altă parte, nu putem pune în totalitate semnul de egalitate între bun și *inclusive/open* sau rău și *exclusive/close*. Un simplu exemplu poate confirma ipoteza noastră: în zonele de război frontierele sunt relativ deschise refugiaților²⁸, nu putem însă să conchidem că aici am avea o frontieră de tip *inclusive*, „deschisă de plăcere”, în sensul frontierelor europene spre care integrarea comunitară tind ca model.

²³ Robert Bideleux, *The Limits of Europe*, în *Eurolimes*, vol. I, p. 62

²⁴ Kalypso Nicolaidis, *Les fins de l'Europe*, în Bronislaw Geremek & Robert Picht (ed), *Visions d'Europe*, Odile Jacob, Paris, 2007, p. 287

²⁵ Ioan Horga, *Why Eurolimes*, în *Eurolimes*, vol. I, p. 5-13

²⁶ Kalypso Nicolaidis, *op. cit.*, p. 275-290; Jan Zielonka, *Europe Unbund: Enlarging and Reshaping the Boundaries of the European Union*, Routledge Londres, 2002; Idem, *Europe as Empire*, Oxford University Press, 2006; Geremek, Bronislaw, Picht, Robert, *Visions d'Europe*, Odile Jacob, Paris, 2007

²⁷ Gerard Delanty, *op. cit.*, p. 51

²⁸ *Ibidem*, p. 50

Interesante, ca abordare metodologică și conceptuală, sunt, din perspectiva subiectului analizat cui această ocazie, studiile publicate în volumul 4 al revistei *Eurotimes*, *Europe from Exclusive Borders to Inclusive Frontiers*. Dezbateră se canalizează spre posibile interpretări asupra tipologiei, formei și structurii noilor frontiere din spațiul central și răsăritean al continentului european după aderarea la Uniunea Europeană, în 2004, a primelor state foste comuniste. Noua Europă cuprinde teritorii din partea răsăriteană a continentului. Frontiera externă a Uniunii a fost împinsă spre est, spre marginile tradiționale ale Europei²⁹, fapt ce ne îndreptățește să ne întrebăm dacă și când ar trebui să se oprească acest proces de extindere: înainte sau după atingerea acestor limite? Spații și popoare europene ar putea rămâne în afara frontierei, mai mult sau mai puțin *inclusive*. Apoi, frontiera europeană nu poate fi doar una geografică, cu oameni ce locuiesc de o parte sau alta a acesteia. Distanțele culturale dintre oameni pot crește chiar și în interiorul comunității, asta cu atât mai mult cu cât numărul imigranților, a refugiaților, a comunităților transnaționale este într-o continuă creștere³⁰. De altfel, integrarea imigranților constituie în esență trecerea unei frontiere comunitare de tip *inclusive*³¹.

Dincolo de perspectiva culturală și politică, realitatea constatată în ultimii ani evidențiază un nou tip de frontieră *inclusive* născută în urma intereselor economice ale statelor, comunitare sau nu. Dezvoltarea afacerilor, ce aduc beneficii ambelor tabere, a fost în măsură să dea o nuanță mai elastică normelor și percepțelor politice³².

Toate acestea, dar și altele, pot identifica un proces de transformarea comunitară ce se desfășoară în paralel cu trecerea dinspre frontiera *exclusive* spre cea *inclusive*.

c. Frontiera și conceptul „soft-hard”

O asemenea abordare conceptuală, fără a se diferenția de o manieră radicală de celelalte, propune o imagine a frontierei din diferite puncte de vedere. Conceptul de teritoriu, graniță sau frontieră sunt în mare măsură construcții determinate istoric. Așa s-au născut frontierele administrative, militare, culturale, dar și piața, concentrată într-un teritoriu delimitat de asemenea de o construcție frontalieră³³. Cu timpul însă, asta și datorită procesului de integrare și construcție europeană, conceptul de frontieră a început a se dilua în spațiul european. În unele cazuri frontiera fizică chiar a dispărut, apar alte „frontiere” ce se nu se mai suprapun peste statele naționale. Procesul de globalizare are și el o influență considerabilă asupra erodării frontierelor și barierelor ce străbat continentul european³⁴. În Uniunea Europeană există o multitudine de sisteme de guvernare, de culturi și frontiere administrative. Multe dintre acestea nu

²⁹ Ioan Horga, Dana Pantea, *Europe from Exclusive Borders to Inclusive Frontiers*, în *Eurotimes*, vol. 4, p. 7

³⁰ Kalypso Nicolaides, *op. cit.*, p. 287

³¹ Chris Quispel, *The opening of the Dutch borders. Legal and illegal migration to the Netherlands 1945-2005*, în *Eurotimes*, vol. 4, p. 102-110

³² Jaroslav Kundera, *L'Europe elargie sans frontiere monetaire*, în *Ibidem*, p. 69-77

³³ Charles S. Maier, *Does Europe Need a Frontier? From Territorial to Redistributive Community*, în Jan Zilonka (Editura), *Europe Unbound: Enlarging and Reshaping the Governance and European Union*, Routledge, Londra, New York, 2002, p. 17-37

³⁴ Nanette Neuwahl, *Waht Borders for Which Europe?*, în Joan DeBardeleben (Editura), *Soft or Hard Borders? Managing the Divide in an Enlarged Europe*, Ashgate, Hampshire, 2005, p. 24

coincid cu frontierele naționale. Apoi, caracterul multinațional și transnațional al unor organizații finanțate prin programele comunitare conduc la integrarea unor imense spații lipsite de bariere în calea comunicării, cooperării, conlucrării, circulației transfrontaliere.

În general, conceptul de frontieră este asociat frontierei fizice, de tip *hard*, concept asociat barierei, peste care se poate trece doar dacă se îndeplinesc anumite condiții și cerințe special formulate (viza de intrare în statul respectiv este cel mai bun exemplu al unei cerințe restrictive formulate în cazul frontierei de tip *hard*). Pe de altă parte, un stat poate avea frontieră *hard* cu un stat vecin și frontieră *soft*, mai deschise cu un alt stat vecin³⁵. Apoi, o frontieră poate avea caracteristici *hard* și *soft* în același timp. Un stat poate elimina vizele pentru cetățenii unui stat, dar în același să intensifice și să introducă noi rigori în strictetea controlului la frontieră³⁶. În interiorul Uniunii Europene, instituțiile comunitare sugerează varianta ca statele membre să aibă frontiere externe de tip *hard* și frontiere interne de tip *soft*. Impunerea vizei, strictul control al poliției de frontieră asupra persoanelor și bunurilor ce tranzitează frontiera caracterizează tipul *hard* de frontieră. Spre deosebire de acest tip, frontiera *soft* este caracterizată printr-un regim mai elastic de tranzit, prin lipsa restricțiilor de circulație atât a persoanelor, cât și a bunurilor³⁷. Trecerea spre acest tip de frontieră presupune mai multe etape. Acestea constau în: renunțarea la regimul vizelor, reducerea până la zero a taxelor de tranzit atât pentru persoane, cât și pentru bunuri, facilitarea și intensificarea contactelor umane de-o parte și de alta a frontierei, inclusiv prin programele culturale, educative și formative, etc.

Extinderea Uniunii Europene spre est, proces concretizat prin integrarea în comunitate a mai multor state foste comuniste a condus la schimbarea opticii asupra vechilor frontiere comunitare, la mutarea frontierei externe pe granițele acestor state. Frontiera *hard*, care ar asigura în concepția instituțiilor europene protecția cetățenilor comunitari, a căzut astfel, în principal, în seama noilor membri comunitari. În interiorul comunității însă au intrat însă și susținători ai altor state europene: Polonia susține intens Ucraina, România susține Republica Moldova și Serbia, Ungaria sau Slovenia susțin Croația, și exemplele pot continua. În ciuda restricțiilor comunitare, aceste state încearcă a dezvolta relații și construcții frontaliere de tip *soft* cu partenerii lor din afara comunității. Integrarea europeană a acestor state a condus apoi către o anumită izolare a Rusiei (asociată unei reacții de tip *hard*), deranjată de această lărgire a Uniunii, coroborată cu procesul, oarecum paralel, al extinderii NATO. Toate acestea fac parte dintr-un proces complex generat de mecanismul comunitar, de realitățile geopolitice și strategiile macro-economice. Extinderea europeană determină astfel conturarea unor noi modele ale relațiilor de vecinătate, diferite oarecum de vechile relații dintre statele naționale.

d. Alte concepte

Fără a intra în amănunte, dorim în cele ce urmează să facem o expunere, mai degrabă, a câtorva concepte, care, în linii generale, conduc către aceleași interpretări.

³⁵ *Ibidem*

³⁶ A se vedea Olga Potemkina, A „Friendly Schengen Border” and Illegal Migration: The Case of the EU and its Direct Neighbourhood, în *Ibidem*, p. 165-182

³⁷ Joan DeBardeleben, *Introduction*, în *Ibidem*, p. 11

De altfel, numeroși autori pun semnul egalității între frontiera de tip *hard, exclusive, close, sharp-edges* sau *barieră*. Toate acestea sunt asociate restricțiilor și controlului strict, fiind caracterizate prin numărul mare al condițiilor puse celor care doresc să le tranziteze. Pe de cealaltă parte, frontierele de tip *soft, open, inclusive, porous, communicative* sau *bridges* se caracterizează prin înlăturarea restricțiilor de tranzit, printr-o flexibilizare a traficului³⁸.

Dintr-o altă perspectivă, Charles Maier identifică trei posibile abordări conceptuale ale frontierei³⁹: prima, „*positive and constructive*”, văzută drept frontieră ce asigură ordinea politică și bunele relații de vecinătate; a doua, „*negative and revolutionary*”, văzută drept un obstacol lipsit de logică împotriva normalității, păcii și unității; și a treia abordare, „*dialectical and evolutionary*”, caracterizată prin desființarea unei frontiere și inevitabila creare a alteia noi, dar care nu necesită același nivel de formalitate.

O altă abordare se naște din neta separare a oamenilor, a instituțiilor și organizațiilor ce se raportează la Uniunea Europeană. Perspectiva este fie internă, caz în care frontiera nu îngreșește formele de exprimare comunitară, fie externă, caz în care frontiera se interpune ca o barieră, ca o piedică în fața libertății de circulație. Uniunea Europeană este, așadar, expresia unei *fortărețe*, ce-și protejează cetățenii de pericolele externe (imigranți, importuri, insecuritate, etc.)⁴⁰. O asemenea optică, relansată și amplificată de curentul luptei anti-teroriste mondiale, are tot mai mulți susținători între liderii politici ai statelor Uniunii Europene. Politica de securitate, comună sau nu, a dat noi coordonate chiar și politicii europene de vecinătate, asta în ciuda faptului că multe state din vecinătatea Uniunii nu sunt „exportatoare” de insecuritate. Problema imigrației se transformă tot mai mult, în acest context, într-o chestiune de securitate⁴¹, ce trebuie gestionată inclusiv printr-o reformare a sistemului de trafic al frontiere.

2. Cooperarea inter-universitară și politica de vecinătate

Implementarea unor politici comunitare, prin intermediul cărora să fie stimulată cooperarea la nivelul cercetării și învățământului superior, este nu doar o necesitate, ci un imperativ. În acest context s-a impus dezvoltarea unor programe și instrumente europene prin intermediul cărora să fie stimulată și coordonată activitatea de colaborare directă dintre universitățile europene. În plus, prin intermediul acestor programe sunt stimulate și diversele proiecte și acțiuni de asociere și cooperare pe plan regional.

2.1. Programe și instrumente europene

Ne propunem în cele ce urmează să prezentăm pe scurt două programe și instrumente europene privind cooperarea inter-universitară ce au ca și finalitate

³⁸ *Ibidem*

³⁹ Charles S. Maier, *op. cit.*, p. 41-43

⁴⁰ Gerard Delanty, *op. cit.*, p. 52-53

⁴¹ A se vedea Régis Matuszewicz, *Vers la fin de l'Élargissement?*, în Laurent Beurdeley, Renaud de La Brosse (coord.), Fabienne Maron, *L'Union Européenne et ses espaces de proximité. Entre stratégie inclusive et partenariats removes: quell avenir pour le nouveau voisinage de l'Union?*, Bruylant, Bruxelles, 2007, p. 103-117; Gabriel Wackermann, *op. cit.*, p. 63-84

promovarea bunei vecinătăți: Erasmus Mundus și Tempus. Fie că se adresează statelor membre ale Uniunii Europene, statelor candidate sau asociate sub diverse forme programelor comunitare, scopul acestora este acela de a facilita cooperarea dintre universitățile europene. Forma și conținutul acestor programe a cunoscut de-a lungul anilor diverse transformări. De exemplu, ca urmare a rezultatelor obținute în primele faze ale programelor comunitare „Socrates” și „Leonardo Da Vinci”, Comisia Europeană a propus continuarea celor două programe, în mod integrat, sub forma unui singur program, numit „Învățare pe tot parcursul vieții”⁴². Obiectivul programului comunitar „Învățare pe tot parcursul vieții” este de a contribui, prin promovarea învățării pe tot parcursul vieții, la dezvoltarea Uniunii Europene ca societate avansată pe bază de cunoaștere, cu creștere economică durabilă, cu mai multe locuri de muncă bune și cu o mai mare coeziune socială. În același timp, programul își propune să asigure o bună protecție a mediului pentru generațiile următoare. Dincolo de orice formă de exprimare a programelor (unele se adresează mai mult, altele mai puțin învățământului superior), dezbateră noastră se canalizează spre acele programe care contribuie direct la dezvoltarea cooperării inter-universitare prin promovarea bunei vecinătăți. Sub acest raport, o importanță deosebită capătă acele programe care sprijină și facilitează relațiile inter-universitare de ambele părți ale *limes*-ului comunitar european.

a. Programul comunitar ERASMUS MUNDUS

Este un program de cooperare și mobilitate în învățământul superior. Obiectivul principal al acestui program este promovarea Uniunii Europene ca centru de excelență în spațiul mondial al învățământului superior. Finalitatea acestui program este prin urmare ameliorarea calității învățământului superior și promovarea înțelegerii dintre popoare și culturi prin stimularea cooperării dintre acestea. „Erasmus Mundus” sprijină financiar crearea de cursuri de master, menite să atragă studenți din afara spațiului european. De asemenea, programul oferă granturi pentru studenții din state terțe, pentru a urma aceste cursuri, precum și granturi pentru studenții din statele membre UE, care doresc să studieze în afara spațiului comunitar.

Îmbunătățirea calității învățământului superior european și promovarea înțelegerii interculturale prin cooperarea cu state terțe sunt țelurile principale ale programului. Specific, programul urmărește: promovarea ofertei de calitate europeană în învățământul superior, încurajarea mobilităților absolvenților și savanților dinspre state terțe, creșterea cooperării structurate cu instituții de învățământ superior din state terțe, dar și îmbunătățirea profilului, vizibilității și accesibilității învățământului superior european în lume.

Programul se adresează instituțiilor de învățământ superior, absolvenților de facultate, savanților (profesori, cercetători), personalului instituțiilor de învățământ superior, organizațiilor publice și private active în învățământul superior (numai Acțiunea 4).

Erasmus Mundus a apărut în iulie 2001, ca urmare a unei Comunicări făcute de Comisia Europeană către Parlamentul European și Consiliul de Miniștri, cu privire la „întărirea cooperării între Uniunea Europeană și state terțe în domeniul învățământului

⁴² H.G. 67/24.01.2007. www.guv.ro/presa/afis-doc.php?idpresa=52758&idrubricapresa=1&idrubricaprimm.

superior”. Ca urmare a reacțiilor pozitive primite din partea celor două instituții europene, Comisia a adoptat în iulie 2002 o propunere de înființare a unui nou program, intitulat Erasmus World. Programul a fost redenumit apoi Erasmus Mundus. Decizia de înființare a programului a fost adoptată pe 5 decembrie 2003 și publicată în Jurnalul Oficial al UE pe 31 decembrie 2003. Ea a intrat în vigoare pe 20 ianuarie 2004⁴³.

Erasmus Mundus beneficiază de sprijinul guvernelor, al factorilor de decizie și al universităților din statele membre UE. Programul încearcă să ofere un răspuns adecvat la problemele cu care se confruntă azi educația superioară în Europa, în principal nevoia de a încuraja convergența programelor universitare și de a mări atractivitatea instituțiilor de învățământ europene la nivel mondial. Acestea sunt, de altfel, câteva din temele centrale ale Procesului Bologna⁴⁴ și ale programelor naționale de reforma ale Statelor Membre, ca și ale Strategiei de la Lisabona⁴⁵, care urmărește transformarea spațiului UE în cea mai competitivă economie a cunoașterii la nivel mondial, și un etalon de calitate și excelență în educație.

Erasmus Mundus a fost inspirat de succesul Programului Erasmus (care oferă un cadru de cooperare și mobilitate între universități, studenți și cadre didactice din Europa). El vizează deschiderea sistemelor de învățământ superior europene către restul lumii, în vederea creșterii competitivității și atractivității lor, a calității cursurilor și activității didactice. În acest fel, participanții europeni și non-europeni ai programului sunt pregătiți pentru o societate globalizată, bazată pe cunoaștere și dialog intercultural. Erasmus Mundus vine în completarea altor programe de cooperare cu țări terțe state în domeniul învățământului superior, cum ar fi Tempus, ALFA și Asia-Link⁴⁶. Pe lângă acestea, Comisia Europeană a inclus în bugetul programului fonduri suplimentare, din capitolul dedicat relațiilor externe, pentru sprijinirea unor „ferestre” de cooperare cu zone geografice specifice. De asemenea, Comisia a lansat recent „Erasmus Mundus External Cooperation Window”, un program care va acționa în sinergie cu Erasmus Mundus. În cadrul acestei noi inițiative se oferă sprijin pentru activități de mobilitate între universități europene și non-europene, atât pentru studenți cât și pentru cadre didactice.

Programul include patru acțiuni:

- **ACȚIUNEA 1** - Cursuri de Master Erasmus Mundus. Reprezintă elementul central al programului, pe baza căruia sunt dezvoltate celelalte acțiuni. E vorba de programe de Master oferite de un consorțiu de instituții de învățământ superior din cel puțin trei țări europene. Cursurile trebuie să fie dezvoltate și implementate într-un mod integrat, în sensul că trebuie să includă perioade de studiu în cel puțin două instituții din țări diferite. De asemenea, cursurile trebuie să fie finalizate prin acordarea unei diplome comune, duble sau multiple.

- **ACȚIUNEA 2** - Burse Erasmus Mundus. În cadrul acestei acțiuni sunt oferite burse de mobilitate pentru participarea la cursurile de Master dezvoltate în cadrul Acțiunii 1. Bursele se adresează studenților sau cercetătorilor din state non-europene,

⁴³ http://ec.europa.eu/education/programmes/mundus/index_en.html

⁴⁴ http://ec.europa.eu/education/policies/educ/bologna/bologna_en.html

⁴⁵ http://ec.europa.eu/growthandjobs/index_en.htm

⁴⁶ <http://www.edu.ro/index.php/articles/c786/>

care doresc sa urmeze o perioada de studiu sau cercetare în instituții de învățământ superior din Uniunea Europeana.

- **ACȚIUNEA 3 – Parteneriate.** Pentru a încuraja deschiderea instituțiilor europene către alte continente și creșterea atractivității acestora, în cadrul cursurilor de Master organizate ca parte a Acțiunii 1 se pot încheia și parteneriate cu instituții de învățământ superior din alte state. Pe baza acestor parteneriate se pot desfășura, apoi, activitățile de mobilitate ale studenților, cadrelor didactice sau cercetătorilor.

- **ACȚIUNEA 4 - Creșterea atractivității.** Aceste proiecte vizează creșterea atractivității instituțiilor europene de învățământ superior pentru studenții, cercetătorii și cadrele didactice din statele non-europene. Ele oferă sprijin pentru activități de dezvoltare a vizibilității și accesibilității instituțiilor europene de învățământ superior. De asemenea, sunt vizate probleme de interes comun, cum ar fi recunoașterea reciprocă a diplomelor și calificărilor. În cadrul acestei acțiuni, universitățile pot forma parteneriate cu organizații publice sau private. Proiectele trebuie să fie coordonate de către o instituție de învățământ superior din Europa.

b. Programul comunitar TEMPUS

TEMPUS este un program transeuropean de cooperare în domeniul învățământului superior ce a fost adoptat de către Consiliul de Miniștri al Comunității Europene pe 7 mai 1990 (TEMPUS I), și a fost prelungit cu o a doua fază (TEMPUS II) ce a debutat în anul academic 1994/1995. O nouă reformare programului a condus, începând cu anul 2000, la TEMPUS III, al cărui impact a demonstrat faptul că programul a contribuit substanțial la promovarea și susținerea reformelor la nivelul învățământului superior în aceste state. Programul Tempus a reprezentat principalul instrument de asistență pentru țările partenere în derularea proceselor de reformă la nivelul învățământului superior, în contextul procesului Bologna, iar succesul acestuia a condus la inițierea unui nou program TEMPUS IV pentru perioada 2007-2013, pregătit pentru a deveni operațional începând cu anul universitar 2008/2009⁴⁷.

Încă de la lansarea sa în 1990, programul Tempus a contribuit cu succes la promovarea reformei și la modernizarea învățământului superior în țările partenere. Instituțiile de învățământ sunt factorii principali ai unei tranziții reușite spre o economie și o societate bazată pe cunoaștere. Instituțiile de învățământ superior sunt factori importanți ai creșterii și competitivității și joacă un rol esențial în agenda reformei atât a statelor membre, cât și a țărilor partenere. Modernizarea învățământului superior a fost recunoscută ca fiind o condiție de bază pentru succesul Strategiei de la Lisabona lansată de Uniunea Europeană în martie 2000 și care vizează restructurarea sistemului economic și social în UE. În același timp, programul Tempus a sprijinit țările partenere în procesul de reformă a sistemelor lor de învățământ superior, prin alinierea acestora la principiile procesului de la Bologna, cum sunt noul sistem de diplome, asigurarea calității și recunoașterea diplomelor și a perioadelor de studii. Procesul de la Bologna, susținut activ de Comisia Europeană, este un punct de referință comun atât pentru statele membre UE, cât și pentru țările partenere.

TEMPUS IV este o schema de mobilitate trans-europeană în domeniul învățământului superior care sprijină modernizarea învățământului universitar în țările partenere din Balcanii de Vest, Europa de Est, Asia Centrală, Africa de Nord și

⁴⁷ <http://www.edu.ro/index.php/articles/c789/>

Orientul Mijlociu. Tempus contribuie la crearea zonei de cooperare în domeniul învățământului superior între Uniunea Europeană și statele partenere din jurul UE. Contribuind astfel la promovarea și dezvoltarea buneii vecinătăți.

Obiectivele acestui program sunt:

- promovarea reformei și modernizării învățământului superior din țările partenere;
- creșterea calității și a relevanței învățământului superior în țările partenere;
- întărirea capacității instituțiilor de învățământ superior din țările partenere și din UE, în special capacitatea lor de a coopera pe plan internațional și de a susține un proces de modernizare continuu, asistarea lor în procesul de deschidere către societatea civilă, piața muncii și către lume, în general;
- creșterea dezvoltării reciproce a resursei umane;
- sporirea înțelegerii comune între popoarele și culturile Uniunii Europene și ale statelor partenere.

În ceea ce privește Balcanii de Vest, programul Tempus va contribui la pregătirea statelor în politica de preaderare pentru participarea lor la programul de învățare pe tot parcursul vieții (Lifelong Learning Programme).

Tempus finanțează două tipuri de acțiuni⁴⁸:

- *Proiectele comune* sunt bazate pe parteneriate multilaterale între instituții de învățământ superior din UE și țările partenere. Acestea pot dezvolta, moderniza și disemina noi *curricula*, metode de predare sau materiale. Țările pot, de asemenea, să impulsioneze o cultură de asigurare a calității și să modernizeze management-ul și administrarea instituțiilor de învățământ superior.
- *Măsurile structurale* contribuie la dezvoltarea și reforma instituțiilor și sistemelor de învățământ superior în țările partenere, la creșterea calității și a relevanței, cât și la creșterea convergenței lor cu dezvoltările din plan european.

Activitățile considerate ca fiind eligibile, și care pot fi finanțate prin acest tip de program, sunt:

- perioade de formare și de instruire actualizată pentru personalul din universitățile/instituțiile țărilor partenere;
- plasarea personalului de predare/administrativ și a formatorilor din instituțiile/universitățile din țările partenere în companii, instituții și în sectorul industrial;
- întâlniri de management și de coordonare în UE sau țările partenere pentru activități de coordonare, planificare, monitorizare și control al calității;
- cursuri de formare intensive și cu o adresabilitate clară, pe teme specifice, inclusiv cursuri de limbă pentru un grup țintă bine definit de personal de predare sau administrativ din țările partenere;
- vizite pentru diseminarea obiectivelor către alte ținte din țările participante, cum ar fi instituții educaționale, autorități locale din domeniul educației,

⁴⁸ <http://www.eurodesk.ro/program.php?progid=EU0010000034>

comunitatea de afaceri, instituții, inclusiv cursuri de formare oferite în țările partenere, organizări de ateliere, publicații.

Pot implementa asemenea programe autoritățile statului (ministere, reprezentanți ai administrației naționale, regionale sau locale), organizații guvernamentale sau publice; organizații ale rectorilor, profesorilor sau studenților; organizații non-guvernamentale; parteneri sociali sau organizațiile lor de formare; camere de comerț; camere de munca sau alte organizații profesionale publice sau private; întreprinderi private sau publice. Candidații trebuie să facă parte din unul din cele patru grupuri de state eligibile:

- cele 27 de state membre UE
- statele din regiunea Balcanilor de Vest: Albania, Bosnia și Hertegovina, Croația, Fosta Republica Iugoslavă a Macedoniei, Serbia (programul a inclus aici atât Kosovo, cât și Muntenegru)
- statele din zona de vecinătate estică și sudică a Uniunii Europene: Algeria, Egipt, Israel, Iordania, Liban, Maroc, teritoriul guvernat de Autoritatea Palestiniană, Siria, Tunisia, Armenia, Azerbaijan, Belarus, Georgia, Republica Moldova și Ucraina, Federația Rusă
- 5 republici din Asia Centrală: Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tadjikistan, Turkmenistan și Uzbekistan

2.2. Inițiative locale

Fără pretenția de a surprinde întreaga gamă a inițiativelor locale din domeniul cooperării inter-universitare care au ca finalitate promovarea bunei vecinătăți, dar și politica de vecinătate europeană, nu propunem să efectuăm o analiză asupra unui eșantion de acțiuni și inițiative locale care vor face obiectul unor studii de caz.

a. Asociația Universităților Regiunii Carpatice (ACRU*)

Creată în anul 1994 de către 16 universități și colegii din 5 țări, Asociația Universităților Regiunii Carpatice numără în prezent 29 de universități și colegii din 6 țări (Slovenia, Ucraina, Polonia, România, Ungaria și Serbia). Organizația este o asociație internațională de instituții de învățământ superior non-guvernamentală și non-profit ce promovează dezvoltarea socială, educațională și tehnologică prin cooperare și bună vecinătate. Principalul obiectiv al asociației este stimularea cooperării universitare, culturale și științifice în relațiile internaționale.

Asociația Asociației Internaționale a Universităților, ACRU militează pentru dezvoltarea relațiilor bilaterale și multilaterale, recunoscând importanța și obligația universităților în promovarea solidarității umane, a libertății presei și justiției, a drepturilor omului.

Ca și obiective, Asociația Universităților Regiunii Carpatice și-a propus: facilitarea transferului de experiență dintre universitățile partenere, dezvoltarea mobilităților universitare în vederea promovării și cunoașterii limbilor și culturilor vecine, organizarea de întâlniri pentru studierea chestiunilor de natură regională, cooperarea cu autoritățile locale, organizațiile non-guvernamentale, instituțiile

* The Association of the Carpathian Region Universities. A se vedea <http://acru.tuke.sk/>

internaționale pentru promovarea dezvoltării sociale, culturale și tehnologice în Regiunea Carpatică, etc.

Sursa: <http://acru.tuke.sk/>

Prin crearea unei rețele universitare, care include în rândul membrilor atât parteneri din interiorul, cât și din afara Uniunii Europene, Asociația Universităților Regiunii Carpatice are o contribuție semnificativă în procesul de realizarea a unor punți de legătură peste frontiera externă a comunității. Frontiera cunoaște astfel un proces de „deschidere”. Studenți, profesori, cercetători și alte persoane ce au legături cu universitățile membre pot participa la numeroasele acțiuni comune organizate de ACRU fapt ce contribuie la crearea unui climat stabil și propice pentru dezvoltarea cooperării la toate nivelurile societăților.

b. Rețeaua Universităților de la Marea Neagră (BSUN*)

Rețeaua Universităților de la Marea Neagră, inițiativă a universităților românești, a fost înființată în 1998 la Universitatea „Ovidius” Constanța în cadrul Organizației de Cooperare Economică la Marea Neagră. În cei 10 ani de activitate, Rețeaua s-a dezvoltat devenind principalul cadru de cooperare inter-universitară din zona Mării Negre, la care participă, în prezent, peste 115 universități din 11 state din regiunea Mării Negre (Bulgaria, Ucraina, Armenia, Georgia, Rusia, Turcia, România, Azerbaidjan, Grecia, Albania și Republica Moldova). În anul 1999, organizația a primit statutul consultativ al Consiliului economic și social al Națiunilor Unite. Din anul 2000, tot la doi ani, au fost organizate 5 congrese ale Rețelei la: Istanbul (2000), Baku (2002), Chișinău (2004), Varna (2006) și Kiev (2008)⁴⁹. Temele abordate sunt centrate

* Black Sea Universities Network. A se vedea <http://www.bsun.org/>

⁴⁹ <http://www.moldova-suverana.md/index.php?subaction>

asupra cooperării academice și asupra identificării strategiilor de dezvoltare ale învățământului superior din regiunea Mării Negre.

Acțiunile pe care le promovează au în centru organizarea școlilor de vară, prin intermediul cărora se asigură formarea tinerilor cercetători, economiști, manageri, ingineri sau a personalului administrativ. Rețeaua are drept scop inițierea și dezvoltarea cooperării între universitățile țărilor riverane Mării Negre, astfel ca să se poată realiza pas cu pas compatibilizarea sistemelor naționale de învățământ și să se creeze un spațiu educațional universitar comun. Se pot organiza proiecte de interes reciproc: cercetări științifice, învățământ la distanță, tehnologii educaționale, acțiuni culturale, turistice, editări de manuale, monografii, etc.

Între obiectivele asumate de Rețeaua Universităților de la Marea Neagră se numără și consolidarea păcii, prevenirea conflictelor, ameliorarea instituțională și a guvernării, promovarea învățării, restructurarea economiei, integrarea în circuitul economic regional și global, promovarea toleranței și muncii prin proiecte comune, dezvoltarea parteneriatelor și a bunei vecinătăți, etc.

c. Conferința Rectorilor Danubieni (DRC*)

Conferința Rectorilor Danubieni a luat ființă în anul 1983, când rectorii universităților din Ulm, Linz, Viena și Budapesta, reuniți la Viena, au pus bazele acestei organizații. De-a lungul anilor, numărul țărilor și instituțiilor implicate în activitățile acesteia, a crescut în mod considerabil. Țărilor fondatoare, Austria, Germania și Ungaria, li s-au alăturat Bosnia și Hertegovina, Bulgaria, Croația, Republica Ceha, Polonia, România, Serbia, Muntenegru, Slovacia și Ucraina. În prezent această asociației universitară numără 45 de universități.

Această organizație coordonează ideile și acțiunile membrilor prin schimbul de informații asupra chestiunilor de interes comun. Apoi, promovează cooperarea în materie de interese comune, acționând ca un organism de consultanță, exprimându-și opțiunile și făcând recomandări universităților, guvernelor, organismelor naționale și internaționale.

În timpul ultimelor întâlniri ale organizației s-au identificat câteva importante problematice ce s-au concentrat pe cinci teme majore:

- rolul universităților danubiene în cadrul Spațiului European al Cercetării și al Învățământului Superior;
- rolul universităților în Politica Europeană de Angajare – programe de acordare de diplome comune, transferul de cunoștințe, dezvoltarea durabilă;
- rolul activ al studenților în cadrul procesului de la Bologna;
- cooperarea internațională (prin intermediul Birourilor de Relații Internaționale);
- Strategia de la Lisabona și competitivitatea Regiunii Danubiene.

Între obiectivele acestei organizații amintim: creșterea nivelului general de performanță academică, promovarea mobilităților studenților și cadrelor didactice din învățământul universitar, reducerea costurilor de educație, etc.

Ca și scop principal este identificată necesitatea ameliorării învățământului superior și a cercetării în instituțiile de învățământ superior prin punerea în practică și facilitarea contactelor bilaterale dintre universități.

* Danube Rectors' Conference. A se vedea www.d-r-c.org

Promovarea cooperării inter-universitare, prin diversele activități și acțiuni ce urmăresc atingerea scopului și obiectivelor propuse, contribuie de o manieră substanțială la consolidarea bunei vecinătăți din spațiul dunărean.

d. Proiecte locale

Dintre numeroasele proiecte derulate în spațiul Europei răsăritene ce au ca scop promovarea cooperării inter-universitare prin dezvoltarea unei solide relații de vecinătate de-o parte și alta a frontierei externe a Uniunii Europene selectăm câteva inițiative laudabile.

❖ *European Summer School* (6-18 iulie 2006), proiect finanțat de către Acțiunea Jean Monnet a Comisiei Europene, inițiat de Institutul de Studii Euroregionale Debrecen-Oradea⁵⁰. Proiectul s-a desfășurat în mai multe etape. Prima dintre acestea s-a derulat în perioada 6-7 iulie la Oradea și a luat forma Seminarului *From Smaller to Greater Europe: Testimonies of Identity at the Eastern Border of the EU* în cadrul căruia s-au prezentat lucrările celor 34 de participanți (7 din România, 7 din Ucraina, 4 din Moldova, 3 din Ungaria, 2 din Polonia, 2 din Republica Cehă, 2 din Macedonia, 2 din Franța, 2 din Grecia, 1 din Austria, 1 din Slovacia și 1 din Suedia). În 8 iulie participanții au participat la conferințele a patru experți: Enrique Banus, Universitatea Navarra, Pamplona, *La rélevance culturelle des frontières*; Robert Bideleux, Universitatea Swansea din Wales, *Europe – Frontiers and Cultures*; Fabienne Marron, Institutul de Studii Administrative, Bruxelles, *Gouvernance transfrontalière*; Renaud de La Brosse, Universitatea din Reims Champagne-Ardenne, *Média et le dialogue interculturel en Europe*. În timpul acestor trei zile, participanții s-au familiarizat cu mutietnicitatea și multiculturalitatea orașului Oradea, cu specificitatea culturală a orașului de frontieră. În perioada 9-11 iulie participanții au desfășurat o aplicație de teren în regiunea de nord și nord-vest a României pe traseul Oradea – Satu Mare – Sighetu Marmăției – Borșa – Suceava, intrând în contact cu specificul etno-confesional și civilizația rurală locală. În perioada 12-13 iulie, la Iași s-a desfășurat o nouă etapă a școlii de vară: trei conferințe au intrat în program (Alexandru Florin Platon, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, *Eastern Borders of the EU: the European Perspective*; Robert Bideleux, Universitatea Swansea din Wales, *The Limits of Europe*; Ioan Horga, Universitatea din Oradea, *EU’s Neighbourhood Policy*). A urmat trecerea Prutului, în Republica Moldova unde s-a desfășurat masa rotundă cu tema *The Romanian – Moldavian – Ukrainian Border from the Perspective of Romania’s Accession to the EU in 2007*. A urmat traversarea Republicii Moldova spre nord-vest și trecerea frontierei în Ucraina. Pe 17 iulie, în Parlamentul Regiunii Transcarpatice din Uzhgorod a fost organizată masa rotundă cu tema *Cross-border Cooperation at the Ukrainian – Slovak – Polish – Hungarian – Romanian Border*. Proiectul s-a încheiat la Debrecen, în Ungaria, unde Kozma Gabor și Czimre Klara au susținut cursul *Cross-border Cooperation in the Carpathian Euroregion*. Tot aici au fost organizate și concluziile acestei acțiuni prin dezbaterile asupra *The Carpathian Cultural Heritage – the Axis of Cross-border Cooperation at*

⁵⁰ Prezentarea acestui proiect poate fi consultată în Ioan Horga, *Regional and Euroregional Structures Efficiency in the Area of the New EU Border*, în Eurolimes, vol. 2, *From Smaller to Greater Europe: Border Identity Testimonie* (în continuare *Eurolimes*, vol. 2), Editura Mircea Brie, Gabor Kosma, Institutul de Studii Euroregionale, Oradea, 2006, p. 5-7

the Eastern Border of the EU. Concluziile care s-au desprins au fost în măsură să garanteze succesul unor astfel de acțiuni în procesul de consolidare a bunei vecinătății din spațiul carpatic.

❖ **EXLINEA** (*Lines of Exclusion as Arenas of Co-operation: Reconfiguring the External Boundaries of Europe – Policies, Practices, Perceptions*), proiect finanțat prin The 5th Framework Program⁵¹. La acest proiect au participat reprezentanți ai unor universități și institute de cercetare din mai multe state (Germania, Grecia, Olanda, Polonia, Finlanda, Estonia, Moldova, Ungaria și Rusia). Printre obiectivele proiectului s-a numărat și examinarea capacității de „reconstrucție regională” determinată de procesul de extindere europeană spre răsăritul Europei. Importanța și rolul frontierelor externe ale UE, abordate dintr-o dublă perspectivă (socio-economică și politică), sunt analizate prin intermediul construcției „fortăreței” europene. Este identificată necesitatea dezvoltării unei politici comune a statelor din regiune pentru a înlătura posibilele bariere ce se interpuneau între statele nou aderate în structurile comunitare și cele rămase în afara acestora. Trei provocări apar în fața noilor realități: guvernarea la diverse nivele, prevenirea conflictelor și schimbările socio-economice generate de procesul de integrare europeană. Exlinea este un proiect care identifică necesitatea cooperării transfrontaliere pentru dezvoltarea unei politici coerente în relațiile de vecinătate. În acest context, ideea unei „inovății” instituționale care să asigure cooperarea și reconstrucția regională la toate nivelele (local, național și supranațional) este o provocare, dar și o oportunitate a politicii structurale. Specificitatea regimului cooperării transfrontaliere, atât descriptiv, cât și explicativ, cad de asemenea în atenția partenerilor din acest proiect. Sunt supuse atenției șase tipuri de schimbări frontaliere provocate de procesul extinderii și reconstrucției europene. Discuțiile s-au canalizat asupra următoarelor regiuni și regimuri frontaliere: ruso-estoniană, finlandezo-rusă, polonezo-ucraineană, ungaro-ucraineano-română, moldavo-română și regiunea de frontieră nord-grecească. În final, participanții la acest proiect recunosc importanța circulației și cunoașterii prin diseminarea comună a rezultatelor și informației provenite din experiența acumulată în relațiile transfrontaliere, inclusiv prin mecanismele conferite de dezvoltarea unor proiecte universitare și de cercetare comune.

❖ **International Scientific Conference „Ukraine – Romania – Moldova: Historical, Political and Cultural Relations in the Context of Modern European Processes”** (18-19 septembrie 2007, Cernăuți, Ucraina). Proiectul a fost organizat de către Departamentul de Științe Politice și Administrație Publică din cadrul Facultății de Istorie, Științe Politice și Relații Internaționale a Universității Naționale Yuri Fedkovych din Cernăuți și Centrul Bucovinean pentru Studii Politice. Obiectivele acestei conferințe internaționale au fost grupate în trei categorii: consolidarea legăturilor dintre universități și cooperarea acestora în promovarea și dezvoltarea relațiilor dintre Ucraina, Moldova și România; definirea problemelor regionale în relațiile dintre Ucraina, Moldova și România și realizarea unor progrese în materie conceptuală comună; propunerea unor soluții constructive, elaborate după consultarea interactivă dintre istorici, antropologi, politologi și organizații non-guvernamentale din cele trei state, adresate autorităților publice de la toate nivelurile de guvernare. Conferința a fost structurată pe mai multe sesiuni: *Ukrainian-Romanian-Moldovan*

⁵¹ Acest proiect este prezentat de către Béla Baranyi în *EuroTimes*, vol. 4, p. 174-176

relations: lessons from the past, Security dimension of trilateral relations: energy and military-political aspect, Political, legal, socioeconomic and civil ties between Ukraine, Romania and Moldova, Developing joint approaches to studying and managing ethnonational processes in relations between Ukraine, Romania and Moldova. Cea din urmă sesiune a fost dedicată dimensiunii culturale, academice și educaționale a relațiilor dintre Ucraina, România și Moldova.

❖ *Colloque international „Élargissement de l'Union Européenne et Politique Européenne de Voisinage”* (13-14 decembrie 2007, Banská Bystrica, Slovacia). Proiectul a fost organizat de către Facultatea de Științe Politice și Relații Internaționale din cadrul Universității Matej Bel din Banská Bystrica cu sprijinul și cooperarea Universității din Reims Champagne-Ardenne, a Ambasadei Republicii franceze în Slovacia și a guvernului statului slovac. Conferința a început prin prezentarea primelor două volume ale colecției „Voisinage européen” apărute la Editura Bruylant din Bruxelles. Colocviul a avut mai multe sesiuni tematice, între care amintim: *L'Ukraine et la Bielorussie, La Turquie, Les aspects sociaux et culturels* (din perspectiva subiectului prezentei lucrări amintim ca fiind deosebit de consistente prezentările d-lui S. Dufoulon, Universitatea din Grenoble – *projet d'Institut de la Mer Noire* și a d-lui I. Horga, Universitatea din Oradea – *Le rôle des associations des universités dans la politique de voisinage*), *La politique économique et l'intégration économique*. Concluziile colocviului s-au concentrat asupra discuțiilor referitoare la politica europeană de vecinătate în contextul noilor frontiere externe ale Uniunii Europene. Colocviul s-a încheiat printr-o reuniune de pregătire a unei rețele tematice de cercetare asupra subiectului dezbătut în timpul colocviului. Lucrările acestui colocviu constituie materialul pentru cel de-al patrulea volum al colecției „Voisinage européen”.

❖ *Seminarul internațional „European Parliament to Campus for Intercultural Dialogue and the European Neighbourhood Policy in the Carpathian Area*, ce a avut loc în perioada 4-11 iunie 2008 la Oradea, România). Proiectul a fost coordonat de către Institutul de Studii Euroregionale, cu sprijinul Centrului European de Excelență Jean Monnet și parteneriatul *European Parliament Former Members Association*, a Asociației Universităților Regiunii Carpatice și a mai multor universități din Ungaria, Polonia, Slovacia și România. Acest eveniment a adus împreună cercetători și foști membri în Parlamentul european. Prezentările făcute în fața studenților, profesorilor, a publicului în general, s-au concentrat asupra unor subiecte legate de dialogul intercultural și provocările noilor frontiere ale Uniunii Europene. Proiectul a propus o viziune diferită asupra frontierei, care nu trebuie să fie o barieră în calea comunicării, ci din contră trebuie să fie o punte de legătură prin conexiunile academice ce se impune a fi realizate de ambele părți ale frontierei. Proiectul a fost organizat în două părți: prima a cuprins conferințele și dezbaterile a șase foști membri ai Parlamentului european în mai următoarele locații: Timișoara, Oradea (România), Debrecen (Ungaria), Kosice (Slovacia) și Rzeszow (Polonia); au urmat dezbaterile celor 30 de tineri specialiști (sub 35 de ani) proveniți din statele membre ale Uniunii Europene și din statele de la este de frontiera externă din timpul celor trei sesiuni desfășurate în Oradea, Debrecen și Rzeszow.

3. Concluzii

Continental european, sub impulsul evenimentelor generate de procesul construcției europene ce a condus la o extindere spre est a frontierelor externe ale Uniunii Europene, cunoaște un proces de transformare. Indiferent de care parte a frontierei UE s-ar afla, cetățenii statelor europene au dreptul de a se bucura de fructul bunăstării, al siguranței și libertății. Dezvoltarea unei politici de vecinătate coerentă din partea Bruxelles-ului se impune ca o necesitate ce rezultă din nevoia de comunicare și cooperare dintre oameni și state. În dezvoltarea acestei politici, prin diversele mecanisme de sondare, de verificare și cercetare, dar și prin posibilitatea autorizată de a emite soluții, universitățile europene pot să-și aducă o contribuție esențială. Dezvoltarea unor asociații universitare, a unor programe comunitare care să includă deopotrivă parteneri comunitari și extra-comunitari, pare a fi una dintre soluțiile viabile de sprijinire a acestei politici de vecinătate. Mobilitățile studențești și cele academice pot realiza punți de legătură transfrontalieră care să permită și să faciliteze dialogul intercultural, dar și cunoașterea celuilalt.

Indiferent care este optica asupra frontierei externe a Uniunii Europene, dialogul care se generează la toate nivelurile societății prin mecanismele cooperării inter-universitare este un factor ce asigură comunicarea necesară bunei vecinătăți, fapt ce contribuie la „erodarea” rigidității frontierelor. Europa culturală, universitară sau academică nu trebuie să fie o „fortăreață”. Ambasadorii spiritului european sunt tocmai tinerii, formați pe băncile universităților. Generarea unui mecanism european de cooperare inter-universitară, susținut financiar de către instituțiile europene, garantează succesul unei politici de vecinătate care are securitatea una dintre scopurile finale.

Studiile noastre de caz au evidențiat nu doar rezultatele de excepție ale unor proiecte locale în dezvoltarea unei cooperări și comunicări de o parte și alta a frontierei, ci și potențialul foarte mare pe care universitățile din regiunea frontierei estice a UE o au în a dezvolta asemenea proiecte. Mecanismele de generare a unei politici coerente de vecinătate trebuie așadar să-și găsească fundamentul într-o clară și susținută abordare născută din nevoile reale ale societății.

Prin crearea unei rețele universitare, care include în rândul membrilor atât parteneri din interiorul, cât și din afara Uniunii Europene, se realizează o legătură peste frontiera externă a comunității. Frontiera cunoaște astfel un proces de „deschidere”. Studenți, profesori, cercetători și alte persoane ce au legături cu universitățile membre pot participa la numeroasele acțiuni comune organizate de această asociație fapt ce contribuie la crearea unui climat stabil și propice pentru dezvoltarea cooperării la toate nivelurile societăților. Astfel, promovarea cooperării inter-universitare contribuie de o manieră substanțială la consolidarea bunei vecinătăți.